

סימן יז

מקור סמכותה של המשטרה

המאמר דלהלן עוסק במקור סמכותה של המשטרה במדינת התורה, לכשתקום אי"ה. עם זאת המניע לכתיבתו היה הצעה שהועלתה להעביר את תפקידי המשטרה למשרד המשפטים. דיוננו לא יתיחס למשרד המשפטים דהיום או למערכת המשפט הנוכחית, אלא כרעיון אידיאלי.

לענ"ד לפי תפיסת ההלכה עדיף במדינת התורה להעביר את תפקידי המשטרה לבתי הדין כלומר לרשות השופטת, ולא לרשות המבצעת.

אמנם תפקידי המשטרה מגוונים. יש תפקידים שבהם המשטרה אוכפת פסק דין, מוציאה לפועל עונשי בי"ד וכד', שבהם מקור הסמכות היא ביה"ד. אך יש תפקידים אחרים של שמירת שלום הציבור ומניעת פשעים, מעצר חשודים והבאתם לדין. ולכאורה מקור סמכותם של אלו אינו הרשות השופטת אלא הרשות המבצעת. מ"מ נלענ"ד שגם אלו בכלל סמכותה של הרשות השופטת. וכלשון הרמב"ם בהל' יו"ט (פ"ו הל' י"א):

"חייבין בית דין להעמיד שוטרים בהרגלים שיהיו מסבבין ומחפשין בגינות ובפרדסים ועל הנהרות כדי שלא יקבצו לאכול ולשתות שם אנשים ונשים ויבואו לידי עבירה".
ודוחק שהרמב"ם מתכוין במונח 'בית דין' להנהגת הציבור ולא דוקא לבית דין. שאם כן לא היה צריך להזכיר בית דין דוקא. אלא כנראה ביה"ד בישראל אינו רק יושב במקומו ומצפה שהנידון יבוא או יובאו אליו לדין. ביה"ד אינו פסיבי, אלא אקטיבי, ודואג גם למנוע עבירות, והשוטרים הם שליחי ביה"ד לכך.

להלן אנסה להוכיח ממקומות נוספים שהמשטרה היא זרועה של הרשות השופטת ולא של הרשות המבצעת. כי יש האומרים שגם באכיפת פסקי דין ובענישה המשטרה פועלת מכח סמכות נפרדת מבית הדין ולדעתנו, לא היא.

בקצות החושן (סי' שמ"ח ס"ק ד') הקשה על שיטת התוספות במס' ב"ק דף ע"ט, ששליח העובר עבירה בשוגג דינו כשליח רגיל, ושליחותו אינה בטלה ככל שליח לדבר עבירה, מהגמרא במס' ב"ק דף ל"ב, "מתיב רבא, הוסיף לו רצועה אחת ומת, הרי זה גולה על ידו... אלא אמר רב שימי מנהרדעא, דטעה דיינא גופיה", ואם נאמר ששליח העובר עבירה בשוגג אין שליחותו בטלה, א"כ השליח אינו צריך לגלות, אלא בית הדין, המשלחו, הם החייבים גלות?

בעולם הישיבות רווח תירוץ לישוב את קושיית הקצות על יסוד החקירה בגדרו של השוטר, האם השוטר פועל כשלוחו של בית הדין, או שהשוטר פועל באופן עצמאי ואינו כפוף לבית הדין, אלא שכדי למלא את תפקידו באמונה הוא חייב לשמוע מבית הדין מה עליו לעשות, וכיצד עליו לפעול? ברור, כמובן, שאם השוטר אינו שליח בית הדין אלא פועל באופן עצמאי, נפלה קושיתו של הקצות, ולפי זה אין שליח בית הדין פועל כשליח ממש, ששלוחו של אדם כמותו, אלא רק דומה הוא לשליח בכך שהוא ממלא אחר הוראות בית הדין (עי' שו"ת דבר אברהם ה"א סי' כ' ענף ג' ולבוש מרדכי ב"ק ל"ז ב').

חקירה זו בסגנון אחר היא בעצם עיקר בעיתנו, האם המשטרה הנה זרוע של הרשות השופטת, או שהיא חלק מן הרשות המבצעת, ולענ"ד יש למצוא את שורש הבעיה במקורות קודמים יותר ולהכריע אותה בניגוד לתירוץ הנ"ל.

ר' אליהו מזרחי בפירושו על רש"י לספר דברים, תחילת פרשת שופטים, מדייק בלשונו של רש"י שכתב "שוטרים" — הרודים את העם **אחר מצותן** שמכין וכופתין במקל וברצועה שקבל עליו דין השופט, ולא כתב "אחר הוראתן", ומוכיח שהשוטר כפוף **לפקודת** בית הדין, ואינו בעל כח עצמאי, המוציא לפועל את פסק הדין אחרי הוראתם של הדיינים.

כמו כן מדייק הוא מלשון הרמב"ם (בפ"א מהל' סנהדרין הל' א') שכתב: "שוטרים אלו בעלי מקל ורצועה והם עומדים לפני הדיינים המסבבים בשוקים וברחובות ועל החנויות לתקן השערים והמדות ולתקן כל מעוות, וכל מעשיהם על פי הדיינים וכן שיראו בו עוות דבר מביאין אותו לבית דין", שכל כוחם של השוטרים נובע מבית הדין בלבד ואין להם כל כח עצמאי. וכן הוכיח מהגמ' במס' סוטה דף מ"ב שדרשה על הפסוק "ונגש הכהן לדבר אל העם", "יכול כל כהן שירצה? ת"ל 'ודברו השוטרים', מה שוטר הממונה אף כהן הממונה, ואימא כהן גדול? דומיא דשוטר, מה שוטר שיש ממונה על גביו אף כהן שיש ממונה על גביו". ופירש"י: "השוטף ממונה על השוטר", ששוטר עשוי לנגוש את מי שיצוה השופט לכוף.

ועי' באר שבע (סוטה שם) שהק' שאין לשוטר שום מינוי, ועיי"ש ששני מיני שוטרים יש, שוטר שיש ממונה על גביו ושוטר שהוא ממונה על עצמו.

ובזה נלענ"ד לישוב את תרגומו של אונקלוס על המלה "שוטרים" כאן: "ופורענין", בעוד שבדרך כלל תרגם הוא "סרכיא" (עיי' למשל פרשה זו גופא בפרק כ' פסוקים ה' ח' וט') ולהנ"ל יובן, שהתרגום בא להדגיש את תפקידם של השוטרים לא כבעלי שלטון משלהם אלא רק כ"פורענין", כמעשיים ומוציאים לפועל את דבר המשפט, אך הירושלמי תרגם "סרכין אלימין". וי"ל שאה"נ הת"י חולק על הת"א וסובר שהשוטרים ממונים על עצמם ולא כהגמ' בסוטה. וכן ילה"ר מסנהדרין (ט"ז ב') "בית דין חובשין ומכין", ובדומה לזה הרמב"ם בהל' יו"ט (פ"ו הל' כ"א) "חייבין בית דין להעמיד שוטרים ברגלים... וכן בספר המצוות (עשין רכ"ו-ח) "מצוה על ביד להרוג".

עוד ראה נראה לענ"ד להביא מדברי ס' החינוך במצוה ז' בסופה, בהסבירו את שיטת הרמב"ן, שכל מצוה הכוללת כמה פרטים מונים כל פרט ופרט כמצוה בפני עצמה, כגון נא ומבוסל, אתנן ומחיר, שאור ודבש, אך רק כשהם חלוקים בענין, כגון כל הנ"ל, אך במקום שהענין אחד, אע"פ שנפרטו בשמות חלוקים, לא נמנה זה כי אם מצוה אחת, כגון "כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך", שאין זה אלא מצוה אחת הכוללת פרטים שונים, וכן "כל מעשר בקר וצאן", וכן: "שופטים ושוטרים", שאין זה אלא שנעשה דין עפ"י אנשים אלו, ומצוה אחת היא היא, מדבריו אלו מבואר שהשוטר אינו אלא זרוע המבצעת של השופט, ומצוה אחת היא לדון ולהוציא לפועל את פסק הדין, וסמכותו של השוטר אינה יונקת ממצוה נפרדת מזו של השופט. (וכ"כ בשה"מ לרס"ג בב"י הגר"י פרלא ח"ג, פרשיות, סוף מצוה א').

וכן מצאתי בספר "דברות משה" על מס' בבא קמא, להגר"מ פיינשטיין זצ"ל, (סי' י"ח ענף ג' שהסביר את דעת הרא"ש בסוף פרק קמא, שבזה"ז מועילה תפיסה בקנס, עפ"י היסוד הנ"ל, שהכלל דעביד איניש דינא לנפשיה, פירושו, שמכיון שניתנה לאדם סמכות להיות שוטר ולהוציא לפועל פסק דין, בהכרח

כלול בכך גם פסק הדין גופא, שאין שוטר ללא ב"ד [עי' ב"ק כ"ח א' "נעשה ידה כשליח ב"ד"], ולכן אומרים אנו שכאילו נפסק הדין שפלוני חייב קנס, אך אילו היינו אומרים שסמכותו של השוטר אינה נובעת מבית הדין, אין הכרח לומר שביצוע פסק הדין כולל בתוכו גם את הפסק עצמו, וללא פס"ד הרי אין קנס, (כידוע). במס' גטין דף פ"ח: "גט מעושה, בישראל — כשר, ובעכו"ם — חובטים אותו ואומרים לו נעשה מה שישראל אומרים לך", ובתוד"ה "ובעובד כוכבים" פי' ר"ת שכשעכו"ם חובטים אותו עפ"י ישראל הגט כשר, אך כשהעכו"ם חובטים אותו מעצמם אף שמעשים כדון, הגט פסול. (וכדעה זו נפסק להלכה בשו"ע אה"ע קל"ד ט').

ומדבריהם מוכח שאין השוטר חייב להיות שליח ב"ד, שהרי אין שליחות לעכו"ם, וא"כ מדוע כשעכו"ם מעשין עפ"י ישראל הגט כשר? אך גם אי אפשר לומר שהשוטר יונק את סמכותו ממצוה נפרדת מזו של השופט, שהרי הגוי אינו מצווה להיות שוטר, ומהיכן הוא יונק את סמכותו?

והנראה לי לומר בזה, עפ"י המחנה אפרים (הל' שלוחין סי' י"א), שמי שבנה מעקה לגג ע"י פועלים נכרים מברך עליו, אע"ג שאין שליחות לעכו"ם משום שבמעקה אין צורך כלל לדיני שליחות, שהעושה את המעקה יעמוד במקום בעה"ב, אלא בעה"ב צריך לדאוג שלבית יהיה מעקה, ואין בעשית המעקה לכשעצמה מצוה, אלא רק בתוצאות המעשה, וא"כ, ה"ה בנידון דידן, באמת השוטר כפוף לבית הדין, אך אינו שליח ביה"ד בגדרי השליחות, אלא שהוא הזרוע המבצעת של בית הדין, ובודאי שהתורה לא דרשה שהשופט ילקח את הנידון במו ידיו, אלא שהשופט ידאג לכך שפסק דינו יבוצע באמצעות השוטר, ולכן גם שוטר עכו"ם יכול לכפות על מתן גט. ובתשובות הרשב"א (ח"א סי' ש"ג) כתב שיכולים ב"ד לצוות לעכו"ם שישליך פתילה לתוך פיו של חייב שריפה.

ובזה יש ליישב את קושית קצות החושן שפתחנו בה. הנחתו של ה"קצות" היא שהמונח "שליח בית דין" משמעותו שליח בכל גדרי השליחות, אך באמת מצינו את המונח "שליח" גם במקום שאין דיני השליחות חלים, כגון מה שכתב רש"י במס' שבת (דף קנ"ג ד"ה "מאי טעמא"), שהגוי העושה מלאכה עבור ישראל בשבת, "הרי הוא שלוחו". אין כל הכרח לפרש שכוונתו לגדרי השליחות, משום שיש שליחות לעכו"ם לחומרא, כמו שפירשו כמה מן המפרשים, (עי' שו"ע הרב סי' רמ"ג ס"א) שהרי יתכן שבשבת אין שליחות כלל, שעיקר מצות שבת רמי אקרקפתא דגברא, והאדם סוף סוף נח במציאות, (עי' שו"ת חתם-סופר, אור"ח סי' פ"ד) אלא כוונת רש"י לומר, שהגוי עושה זאת עבורו ובגרמתו, והריהו שלוחו במציאות אך לא שליחו עפ"י דין, וכן בכתובות (ע"ו ב') שהמדיר את אשתו מליהנות לו, נקרא הפרנס הנותן לה מזונות "שלוחן" של הבעל וכן במס' ע"ז (נ"ג), שכשעבדו ישראל את העגל נעשו הגויים בא"י העובדים ע"ז "כשלוחיהם" של ישראל, וכן בגטין פ"ח שב"ד הכופה כיום על גט הוא "שליח" של ב"ד מומחין (עי' שו"ת חתם סופר שם). ועי' נתיבות סי' קפ"ח ס"ק א' שקנין ע"י עכו"ם נחשב כקנין הנעשה מחמתו ובגרמתו של הישראל.

וא"כ יתכן לומר שאין המכה את המלקות פועל כשליח, במקום בית הדין, שזה מסתבר שמה שציותה התורה "והפילו השופט", אין הכוונה שהשופט יכהו במו ידיו, וכמו שהעונש מיתה בודאי לא הדיינים בעצמם מענישים משום שלא ייראו כרוצחים (עי' סנהדרין מ"ב ב') ה"ה למלקות שהן במקום מיתה, אלא שהדבר חייב להיעשות בנוכחות הדיינים ובהשגחתם

שנאמר "ונקלה אחיך לעיניך". אך לא על ידיהם ממש, וא"כ אין השוטר המכה שלוחם כלל מצד הדין, ותורצה קושית הקצות.

אך באמת מצינו סמכות של כפיה עצמאית, שאינה נובעת מסמכות בית הדין, והיא כפיה על המצוות ואפרושי מאיסורא (עי' קצוה"ח סי' ג', ונה"מ סי' ג', וב"משובב נתיבות" סי' ג') ועיין "אור שמח" (הל' ממרים פ"ד), שחילק בין דבר הצריך רצון, כגון גט וקרבתנות שצריכים ב"ד, לבין קיום מצוות שאין צורך לקיומם רצון, כגון מצוה, סוכה, הפרשת תרו"מ, פריעת בעל חוב ועוד. ומדבריו יוצא, שרק במצוות שקיומן תלוי ברצון, יש צורך שהשוטר יפעל מכח בית הדין, אך במצוות שאין קיומן תלוי ברצון, השוטר יכול לפעול מכוחו העצמי, וכל ישראל מוסמכים לכך, מכח מצות תוכחה, או משום שכל ישראל ערבין זה בזה. אך לענין עונש מלקות בודאי יודה ה"אור שמח", שהחזן המכה חייב לפעול מכח בית הדין, שלא יתכן לומר שכל יהודי הרואה את חבירו יוצא מבית הדין כשהוא חייב מלקות, חייב להכותו, שהרי בית הדין הוא האחראי למלקות ובנוכחותו ובהרשאתו חייבים הם להיעשות, שאם לא כן לא יתקיימו המקראות "ונקלה אחיך לעיניך", "והפילו השופט".

אך באמת, יש חילוק גדול בין דין כפיה על המצוות לבין שוטר הכופה עפ"י הדיינים, לפי מה שכתב בספר "מנחת חינוך" (סוף מצוה ח'), שיחיד הכופה על המצוות אינו חייב לכפות בכוח, אלא רק רשאי לעשות כן, ודייק זה מהגמרא במס' ב"ק (דף כ"ח ב') "מנין לנרצע שכלו לו ימיו ורבו מסרהב בו לצאת וחבל ועשה בו חבורה שהוא פטור? ת"ל לא תקחו כופר לשוב לא תקחו כופר לשוב" ומוכח מכאן שהחובל פטור, אך אינו מצווה לחבול, לעומת זאת, בית הדין מצווה לדון ולכפות את דיניו באמצעות השוטרים על פי דין ושלא על פי דין, לפי העת ולפי השעה כראות עיניו. וזה שה"אור-שמח" נזקק לחלק בין דבר שיש בו רצון, לדבר שאין צורך בו לרצון, הוא רק כדי לסלק את קושית הקצות על הנתיבות בסי' ג' מהגמ' בגטין (פ"ח ב') שאין מעשין על גט אלא בבי"ד מומחין, או גם בבי"ד בזה"ז מדין שליחותיהו דקמאי, שמשמע שבלא זה לא רק שאינם מצווין לכפות על מתן גט, אלא גם אינם רשאים כלל להגט פסול, לכן חילק ה"אור-שמח" שאם הוא משום רצון, צריך ב"ד, אך בכל כפיה אחרת אחד מספיק.

ובמדרש רבה, דברים פרשה ה' סי' ה' "מהו שופטים ושוטרים? רבנן אמרי שיהא השוטר כשופט, כשירו המעשים כנגד המקל והרצועה, ושלא יהא המכה צריך ללקות" (אולי צריכים לגרוס: "ושלא יהא המכה צריך ללקות", או "ושלא יהא המכה צריך להלקות"), וכוונתם לומר, שאין הכפיה בכוח אלא אמצעי הכרחי, ומן הראוי שתהיה הכפיה נעשית מכח סמכותם המוסרית של השוטרים והשפעתם הרוחנית ולא מכח הרצועה שבידם, ואין ספק שרק אם יהיה השוטר כשופט, דהיינו שהשוטר יבוא מכח השופט, ויהיה כפוף לו, רק אז ניתן יהיה לקוות, שהכפייה תהיה רוחנית מוסרית, אך כשהשוטר אינו יונק את סמכותו מאוטוריטה מוסרית נעלה, אלא רק מכח הביצוע שברצועתו, אין מטרת התורה מושגת במילואה.

ולסיכום יאמר, לפי דעת התורה מסתבר, שהשוטר אינו חלק של הרשות המבצעת אלא כפוף לרשות השופטת, והוא זרועה הביצועית של רשות זו, "שאם אין שוטר אין שופט, כיצד? כיון שנתחייב אדם לחבירו בדין אם אין שוטר שיוציא ממנו אין סיפק ביד הדיין לעשות לו כלום" (תנחומא, שופטים).

וגם בנושאים שאינם בתחומי הישיר של בית המשפט, כגון שלום הציבור ומניעת פשע אף אלו לפי תפיסת התורה בתחום אחריותו של בית הדין ולכן על המשטרה על כל זרועותיה להיות כפופה למערכת השיפוטית. (עם זאת לענ"ד אין בסמכותה של המשטרה לעסוק בתפקידים שיפוטיים מובהקים. כגון גבית עדויות והודאות מנאשמים כמסמכים משפטיים קבילים, אלא לצורך חקירה בלבד. אולם נושא זה חורג מתחום דיונונו. עי' לעיל סי' טו).

סימן יח

פסק דין בענין מושב שיתופי

ראשי פרקים

א. תאור נושא הדיון	ד. כוונת הרא"ש והטור
ב. סמכותו של המושב לשנות את התקנון	ה. בירור דעתם של הרשב"א והרמב"ן
ג. הצורך באדם חשוב	מסקנה

* * *

א. תאור נושא הדיון

מושב שיתופי נקלע לקשיים כלכליים גדולים. רבצו עליו חובות של מיליוני שקלים מבלי יכולת לפורעם. מומחים כלכליים יעצו למושב לפרק את האגודה השיתופית וליעל את המערכת ע"י צמצום מספר החברים שיעסקו בעבודות המשק ולהפנות את החברים שיוצאו ממעגל העבודה לחפש את פרנסתם מחוץ למושב. אחרי דיונים רבים התקבלה החלטה ברוב באספת חברים לפרק את האגודה השיתופית. רב המושב אישר את ההחלטה. השינוי הוכיח את עצמו והמשק הצליח לפרוע חלק גדול מהחוב שרביץ עליו ולמנוע עיקול הרכוש של החברים.

חבר המושב שהיה מרכז ענף הוצא אף הוא מעבודתו, עקב צמצום כוח האדם באותו ענף. לטענתו, ההחלטה לפרק את השותפות, אע"פ שהתקבלה ע"י רוב החברים אינה חוקית. משום שהיא נוגדת את תקנון המושב המקורי ומקפחת את החברים שנשלחו לחפש את פרנסתם במקום אחר ומצבם הכלכלי הורע עקב כך. הנושא הובא לדיון בפני ביה"ד לדיני ממונות בר"ג.

ב. סמכותו של המושב לשנות את התקנון

טענתו העקרונית של התובע היא שאין בסמכותו של המושב לשנות את התקנון ללא הסכמת כל חבריו. הנחתו היא ששינוי התקנון יש בו הפסד לתובע ולכן אינו תקף. ולשם כך הביא התובע מובאות מגדולי הפוסקים מרבנו תם ועד ימינו.